

Dr hab. inż. Cezary Rzymkowski
Politechnika Warszawska
Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa
Instytut Techniki Lotniczej i Mechaniki Stosowanej
ul. Nowowiejska 24, 00-665 Warszawa

Warszawa, 30 maja 2016 roku

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr inż. Pawła Budziszewskiego
pt. *Badanie i modelowanie układu kierowca – samochód w sytuacji wypadku*
drogowego

wykonana na zlecenie
Centralnego Instytutu Ochrony Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego,
ul. Czerniakowska 16, 00-701 Warszawa

Uwagi ogólne

Obserwowany w drugiej połowie XX wieku intensywny rozwój systemów bezpieczeństwa biernego¹ pojazdów samochodowych (pasy bezpieczeństwa, poduszki gazowe, bezpieczne kolumny kierownicy, konstrukcje przewidujące strefy zgniotu i bezpieczne/możliwie odporne na odkształcenia kabiny itp.) doprowadził do znacznego ograniczenia rezerw w zakresie dalszej poprawy bezpieczeństwa użytkowników samochodów przy wykorzystaniu tylko systemów biernych.

Ostatnie lata wieku XX i wiek XXI to intensywny rozwój systemów aktywnych (bezpieczeństwo czynne). Za pierwsze istotnie ważne rozwiązanie aktywne, mające na celu zmniejszenie liczby wypadków samochodowych, można uznać (znany znacznie wcześniej w lotnictwie) system ABS, wprowadzony do seryjnie produkowanych samochodów na początku lat siedemdziesiątych XX wieku. System ten bazował na dość prostych czujnikach i mało skomplikowanym algorytmie sterowania. Rozwój technologiczny w zakresie możliwości pomiarowych i technik komputerowych, jaki nastąpił od tego czasu, pozwala dzisiaj na wprowadzanie znacznie bardziej efektywnych rozwiązań. W wieku XXI podkreśla się znaczenie „bezpieczeństwa zintegrowanego” – zakłada się konieczność efektywnego wzajemnie skoordynowanego działania systemów aktywnych i pasywnych, a także szybkiej i skutecznej pomocy medycznej ofiarom wypadku (np. wykorzystujące łączność satelitarną systemy automatycznego powiadamiania o wypadkach).

Ponieważ najlepszym rozwiązaniem jest uniknięcie wypadku, stąd do rozwoju systemów aktywnych przywiązuje się bardzo dużą wagę a praca Autora, której przedmiotem jest analiza zachowania się kierowcy/podejmowanie przez kierowcę działań w sytuacji zagrożenia wypadkiem, wpisuje się w pełni w tę problematykę.

---

¹ Zadaniem systemów bezpieczeństwa biernego jest minimalizowanie skutków zaistniałego wypadku; zadaniem systemów bezpieczeństwa czynnego jest zapobieganie wypadkom lub przynajmniej ograniczanie obciążeń jakie wypadkom towarzyszą (np. automatyczne zatrzymanie pojazdu przed przechodniem, który pojawił się na jezdni lub – jeżeli pojazd nie zdąży się całkowicie zatrzymać – istotne ograniczenie prędkości/siły uderzenia).

Treść i ocena rozprawy

Celem pracy było „opracowanie modeli matematycznych opisujących działanie człowieka – operatora w układzie kierowca – samochód w sytuacjach zagrożenia wypadkiem”.

Tezę pracy Doktorant sformułował w następujący sposób:

„Wyznaczone na podstawie wyników badań doświadczalnych modele matematyczne umożliwią przewidywanie działania kierowcy zawodowego i/lub kierowcy amatora w sytuacjach zagrożenia wypadkiem oraz będą przydatne przy budowie systemów bezpieczeństwa czynnego samochodów”.

Przedstawiona na 91 stronach rozprawa składa się z 8 rozdziałów, liczącego 59 pozycji spisu piśmiennictwa i 5 załączników.

W wstępie (**rozdział pierwszy**) Autor podkreśla, na podstawie dostępnych danych statystycznych i opracowań zbiorczych, fakt istotnego udziału zachowania kierujących pojazdami, wśród wszystkich przyczyn wypadków drogowych, jak również różnice w zachowaniu kierowców zawodowych i amatorów podczas prowadzenia pojazdów.

Rozdział drugi poświęcony jest przeglądowi stanu badań z zakresu związanego z tematyką rozprawy, w szczególności z badaniem i modelowaniem układów człowiek – pojazd. Doktorant omawia kolejno takie zagadnienia jak:

- rodzaje i wyniki badań doświadczalnych parametrów biomechanicznych człowieka w różnych sytuacjach drogowych (m.in. jazd testowych rzeczywistym pojazdem lub z wykorzystaniem mniej lub bardziej zaawansowanych symulatorów);
- modelowanie (matematyczne) działania człowieka – operatora w układzie kierowca – samochód;
- ocena predyspozycji psychicznych istotnych z punktu widzenia bezpiecznego kierowania samochodem – rola badań sprawności intelektualnej, procesów poznawczych i sprawności psychomotorycznej.

Na podstawie przeprowadzonych badań literaturowych Doktorant stwierdza, między innymi:

- „... aktualnym, nierozpoznanym w pełni problemem jest badanie parametrów opisujących działanie kierowcy w sytuacji krytycznej”;
- reakcja kierowców zawodowych i amatorów na zmieniające się warunki drogowe może być inna;
- „Dobrym, nowoczesnym narzędziem do prowadzenia takich badań jest symulator jazdy samochodem pozwalający na realistyczne odtwarzanie szerokiej gamy scenariuszy sytuacji wypadkowej i rejestrację działania kierowcy.”

Wnioski z przeprowadzonego przez Autora przeglądu stanu wiedzy w pełni uzasadniają określenie celu i tezy pracy (przedstawionych wyżej).

Rozdział trzeci, to zdefiniowanie celu pracy, sformułowanie tezy oraz zaprezentowanie programu badań. Zarówno cel pracy, jak też teza nie budzą wątpliwości. Podobnie, jak szczegółowo rozpisany program badań, który udało się Autorowi z powodzeniem zrealizować, co wykazał w dalszej części pracy.

Plan badań zawiera, między innymi:

- ogólne założenia dotyczące scenariusza badań wraz z uzasadnieniem kolejnych jego elementów;
- opis procedury badawczej;
- dobór/cechy badanej próbki kierowców zawodowych i amatorów, warunki wstępne jakie badani musieli spełniać;
- zagadnienia formalne wynikające z faktu udziału — jako obiekty badań — ludzi.

Rozdziały czwarty („Model człowieka-operatora”), piąty („Badania doświadczalne”), szósty („Wyniki badań doświadczalnych”) i siódmy („Opracowanie wyników badań”) stanowią główną merytoryczną część rozprawy.

W rozdziale czwartym, Doktorant przyjmuje ogólny opis układu kierowca-samochód w postaci modelu regulacyjnego, w którym zadanie sterowania obejmuje dwa sygnały (zmienne w czasie): prędkość wzdłuż osi drogi i położenie pojazdu względem osi drogi. Rozważa przy tym dwie wersje tego modelu, wykorzystywane w dalszej części pracy:

- 1) model całościowy (w literaturze anglojęzycznej: *crossover*), dla którego opis układu samochód-kierowca przedstawiony jest w postaci jednego modelu;
- 2) model (bardziej złożony, trudniejszy do identyfikacji) zawierający dwa wyodrębnione obiekty: model człowieka i samochodu.

W dalszej części rozdziału czwartego przedstawiono szczegółowe omówienie modeli kierowcy dostosowanych do wybranych, uznanych za potencjalnie niebezpieczne, czterech scenariuszy sytuacji na drodze:

- 1) sytuacji wypadkowej, w postaci nagłego wtargnięcia pieszego po jadący samochód;
- 2) dwóch wariantów podążania za uciążliwym pojazdem (z „niezdecydowanym” co do prędkości jazdy kierowcą); w wariantcie pierwszym badany kierowca powinien utrzymać optymalną odległość od poprzedzającego pojazdu, w wariantcie drugim utrzymywać prędkość pojazdu poprzedzającego;
- 3) jazda po łuku;
- 4) manewr włączenia się do ruchu (skręt w lewo) z drogi podporządkowanej.

W rozdziale piątym, opisano przebieg badań doświadczalnych², z udziałem zakwalifikowanych do testów 60 kierowców zawodowych i 59 amatorów, przeprowadzonych zgodnie z planem sformułowanym w rozdziale trzecim, dla scenariuszy opisanych w rozdziale czwartym. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem aktywnego (na ruchomej platformie) symulatora jazdy samochodem osobowym w Instytucie Transportu Samochodowego w Warszawie.

W czasie badań rejestrowano przebiegi w czasie następujących wielkości:

- położenia, prędkości i przyspieszenia pojazdu kierowanego przez badanego kierowcę, jak też innych pojazdów i obiektów istotnych dla rozważanego scenariusza zdarzeń;
- położenia urządzeń sterowniczych (kierownicy, pedałów przyspieszenia, hamowania i sprzęgła, dźwigni zmiany biegów);

---

² Na które uzyskano zgodę Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

- obraz wnętrza samochodu rejestrowany w podczerwieni i obraz widziany z kabiny przez kierowcę oraz obraz całego laboratorium z symulatorem i stanowiskiem sterowania symulatorem.

Poza badaniami z wykorzystaniem symulatora, każdy z kierowców został poddany wybranym testom oceniającym parametry psychofizyczne (takie jak: sprawność intelektualna, procesy poznawcze, sprawność psychomotoryczna).

łącznie zebrano ok. 1 GB danych z zapisami zarejestrowanych przebiegów w czasie wybranych wielkości oraz ok. 1TB materiału filmowego.

Opis zebranego materiału doświadczalnego jest zawarty w **rozdziale szóstym** pracy.

Bardzo szczegółowy opis wyników przeprowadzonych analiz dla poszczególnych scenariuszy rozważanych sytuacji potencjalnie niebezpiecznych oraz grup kierowców zawodowych i amatorów przedstawiono w **rozdziale siódmym**. Do opracowania zgromadzonych wyników wykorzystano metody statystyczne (co jest dość powszechne w badaniach z udziałem ludzi, ze względu na istotne różnice osobnicze, mimo starań aby badana grupa była możliwie jednorodna). Wybór metod i sposób ich wykorzystania był właściwy.

Na podstawie przeprowadzonych analiz Autor stwierdza, że badane grupy kierowców zawodowych i amatorów można uznać za jednorodne, podobnie jak można przyjąć, że wszystkim kierowcom udało się zapewnić możliwie jednakowe warunki w badanych sytuacjach, tak aby o reakcji na daną sytuację na drodze decydowały indywidualne cechy każdego z kierowców.

Wniosek ogólny — wykazano, że parametry jakości jazdy dla kierowców zawodowych były istotnie lepsze, niż w przypadku kierowców amatorów.

Rozdział ósmy zawiera podsumowanie uzyskanych wyników i propozycje przyszłych badań.

Uzyskane przez Doktoranta wyniki potwierdzają, że:

- cel pracy został osiągnięty a postawiona teza udowodniona;
- prawidłowo przygotowano scenariusze rozważanych sytuacji wypadkowych oraz wybrano grupy kierowców — uczestników badań;
- w porównaniu do kierowców zawodowych amatorzy uzyskali gorsze parametry jazdy w sytuacji wypadkowej — częściej doprowadzali do potrącenia pieszego, cechowała ich większa zmienność położenia pojazdu względem osi jezdni, uzyskali istotnie gorsze wyniki w zakresie refleksu oraz antycypacji czasowo-ruchowej;
- w przypadku podążania za zmieniającą prędkość pojazdem kierowców zawodowych lepiej charakteryzował wariant modelu z zadaniem utrzymania zadanej prędkości, natomiast w przypadku kierowców amatorów był to wariant z zadaniem podążania za poprzedzającym pojazdem w stałej odległości.

Recenzent zgadza się ze sformułowanymi przez Doktoranta, na podstawie zaprezentowanych wyników i ich analizy, wnioskami końcowymi:

„Wyniki te pokazały, że możliwe jest zdefiniowanie modeli opisujących reakcję kierowcy na zmieniające się warunki drogowe w sytuacji normalnej jazdy. Modele te opisane są parametrami, które można wyznaczyć w warunkach rzeczywistych lub symulacyjnych na podstawie pomiaru wielkości takich jak prędkość i odległość do poprzedzającego pojazdu. Jednocześnie, parametry opisujące te modele współwystępują z parametrami modeli opisujących sytuację wypadkową, mogą więc być wykorzystywane jako predyktory zachowań w sytuacji wypadku drogowego. Informacje takie mogą być przydatne dla projektantów systemów bezpieczeństwa czynnego samochodów, których celem jest ograniczenie skutków zderzenia z pieszym, zwłaszcza biorąc pod uwagę różnice w wynikach kierowców zawodowych i amatorów.

Kolejny wniosek, który można sformułować na podstawie wyników jest następujący: wyniki badań psychofizycznych, będąc trafnym, rzetelnym i obiektywnym wskaźnikiem sprawności kierowcy, mogą być stosowane jako predyktory zachowań w symulowanej sytuacji wypadku drogowego.”

Również sformułowane w rozdz. 8.2 propozycje dotyczące kierunków dalszych prac można uznać za słuszne.

Liczące 59 pozycji piśmiennictwo zostało dobrane prawidłowo i dobrze reprezentuje aktualny stan wiedzy w dziedzinie będącej przedmiotem recenzowanej pracy.

Całości pracy dopełnia 5 załączników, zawierających zestawienie w postaci tabelarycznej istotnych danych zebranych i wykorzystanych na potrzeby realizacji pracy, które mogą stanowić również cenne źródło informacji w przypadku prowadzenia dalszych prac, zarówno przez Autora, jak też innych badaczy.

Podsumowanie — znaczące elementy rozprawy

Praca dotyczy istotnego zagadnienia możliwości wykorzystania analizy zachowania się kierowcy/podejmowania przez kierowcę działań w sytuacji zagrożenia wypadkiem, dla poprawy istniejących i mogących pojawić się w przyszłości aktywnych systemów bezpieczeństwa, w jakie wyposażane są samochody osobowe, co może przyczynić się do poprawy ogólnego bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.

O wadze zagadnienia, dążenia do poprawy bezpieczeństwa na drogach, mogą świadczyć następujące liczby: w Polsce sytuacja poprawia się z roku na rok, jednak nadal rocznie ginie na naszych drogach około 3000 osób, w skali świata liczba ta przekracza milion; liczby poważnie rannych, z których część nigdy nie wraca do pełnosprawności, są kilkukrotnie większe.

Za oryginalny wkład Doktoranta, można uznać:

- zaproponowanie ogólnego modelu układu kierowca – samochód przydatnego do opisu działań kierowcy w ruchu drogowym;
- opracowanie zintegrowanej procedury zastosowania symulatora jazdy samochodem i Wiedeńskiego Systemu Testów do doświadczalnego wyznaczania parametrów typu biomechanicznego i psychofizycznego opisujących działanie grup kierowców (amatorzy, zawodowcy) w trakcie typowych sytuacji występujących w ruchu drogowym;

- wykazanie, że zaproponowana procedura może być przydatna do różnicowania grup kierowców pod względem przydatności do zawodu kierowcy; może także służyć do doskonalenia szkolenia kierowców;
- uzyskanie wartości liczbowych opisujących działanie kierowców w trakcie sytuacji zagrażających wypadkami drogowymi, które mogą być wykorzystane do projektowania komputerowo wspomaganych systemów bezpieczeństwa czynnego nowoczesnych samochodów.

Podsumowując, można stwierdzić, że **cel pracy został osiągnięty a teza udowodniona.**

Sposób sformułowania celu, przyjęcie tezy, opracowania planu badań i ich przeprowadzenia oraz analiza uzyskanych wyników i sformułowanie wniosków oraz perspektyw dalszych badań w zakresie tematyki rozprawy, świadczą o tym, że **Doktorant, mgr inż. Paweł Budziszewski, posiada umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także ogólną wiedzę w dyscyplinie naukowej inżynieria środowiska.**

Uwagi krytyczne

Praca napisana i zredagowana jest bardzo starannie. Recenzent nie zgłasza istotnych zastrzeżeń. Doktorant nie ustrzegł się jednak drobnych niedociągnięć, które warto byłoby usunąć, np. przed publikacją pracy w całości lub części.

Praca nie wzbudza również, ze strony recenzenta, istotnych zastrzeżeń merytorycznych. Daje się jednak odczuć brak, chociażby próby, przedstawienia rozważanych modeli w postaci matematycznej i identyfikacji parametrów. Doktorant zgromadził na tyle obszerny materiał z badań doświadczalnych, że mógł z powodzeniem taką próbę podjąć. Wyszłoby to zdecydowanie na korzyść całej pracy.

Wniosek końcowy

Przedstawione uwagi krytyczne nie mają istotnego znaczenia dla mojej bardzo pozytywnej oceny rozprawy jako całości.

Doktorant zaprezentował oryginalne, nowatorskie rozwiązanie ważnego zagadnienia dotyczącego możliwości wykorzystania analizy zachowania się kierowcy/podejmowania przez kierowcę działań w sytuacji zagrożenia wypadkiem, dla poprawy istniejących i mogących pojawić się w przyszłości aktywnych systemów bezpieczeństwa, w jakie wyposażane są samochody osobowe. Wykazał się dużą sprawnością w zakresie właściwego planowania, organizacji i prowadzenia badań naukowych z wykorzystaniem badań doświadczalnych, efektywnego wykorzystania metod opracowania i analizy zabranych danych oraz prawidłowego formułowania wniosków.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymagania Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 65, poz. 595, z późn. zm.) oraz wnoszę o dopuszczenie rozprawy mgra inż. Pawła Budziszewskiego pt. *Badanie i modelowanie układu kierowca – samochód w sytuacji wypadku drogowego* do publicznej obrony.

/Cezary Rzymkowski/